

ТУРИСТСЬКА ІНДУСТРІЯ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ У ВІЙСЬКОВИЙ ПЕРІОД І ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

©2024 БОГДАН Н. М., ОСОВЕЦЬ О. Е., СЕГЕДА І. В., СОКОЛЕНКО А. С.

УДК 338.48:338.1
JEL Classification: L83; O10

Богдан Н. М., Осовець О. Е., Сегада І. В., Соколенко А. С.

Туристська індустрія України: проблеми адаптації у військовий період і перспективи поствоєнного відновлення

Метою статті є аналіз поточного стану вітчизняної туристичної індустрії в контексті російського вторгнення в Україну, а також розроблення потенційних напрямів усунення негативних наслідків для туристичної індустрії та її відновлення. У статті досліджено стан туристської індустрії під час війни, розглянуто аспекти її адаптації до умов воєнного стану та розроблено пропозиції щодо поствоєнного відновлення. З початку масштабної військової агресії туристична індустрія України зазнала істотних перетворень, які призвели до практичної зупинки всіх видів туризму на початкових етапах воєнних дій. Однак повна оцінка впливу воєнних подій на український туризм стає вельми складною у зв'язку із продовженням масштабних воєнних дій та відсутністю точних даних. У дослідженні проаналізовано суму туристичного збору та структуру податків у держбюджет України від діяльності підприємств туристської індустрії, результати аналізу продемонстрували значне падіння за всіма показниками. Здійснено оцінку впливу розвитку туризму на валовий регіональний продукт (ВРП) із використанням кореляційно-регресійного аналізу. За результатами моделювання побудовано регресійну модель залежності ВРП від туристичного збору, що підтверджує, що розвиток туризму в регіоні сприяє підвищенню валового регіонального продукту та має значний мультиплікативний ефект. Узагальнено та структуровано особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у різних областях України, та встановлено, що навіть за наявних обмежень громадяни продовжують відкривати нові місця відпочинку в Україні. Це можна пояснити тим, що постійний стрес втомлює організм, і люди потребують відпочинку та відновлення. Визначено змістовну характеристику факторів впливу війни на розвиток індустрії туризму. Встановлено, що відновлення туристичної індустрії залежатиме від темпів відновлення загальної та туристичної інфраструктури та загального рівня життя в країні, що сприятиме піднесенню як в'їзного, так і виїзного туризму. Одним із головних факторів, що впливає на створення безпечного іміджу туристичного напрямку, є рівень терористичної загрози, у зв'язку з чим сформульовано комплекс заходів для запобігання терористичній загрозі. Основною програмною моделлю розвитку туризму в поствоєнній Україні пропонується Державно-приватне партнерство (ДПП), від реалізації якого очікується найбільша віддача для розвитку туристичного бізнесу. З оглядом на зазначене вище, предметом перспективних досліджень має стати розроблення організаційного та ресурсного забезпечення механізму ДПП для відновлення туристичної індустрії України.

Ключові слова: туристська індустрія, військова агресія, туристичний збір, валовий регіональний продукт, терористична загроза, відновлення, державно-приватне партнерство.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-28-37>

Рис.: 5. Табл.: 3. Бібл.: 14.

Богдан Наталія Миколаївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри туризму і готельного господарства, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: 148nika8@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8176-9721>

Researcher ID: F-6335-2019

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57220955476>

Осовець Олександр Едуардович – аспірант кафедри туризму і готельного господарства, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: alex.osovets.w@gmail.com

Сегада Ірина Василівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: Irina.segeda2006@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2364-4410>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1788539/iryna-segeda/>

Соколенко Анна Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: sokolenko1802@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9271-7118>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/F-6147-2019>

Bogdan N. M., Osovets O. E., Segeda I. V., Sokolenko A. S. Ukraine's Tourism Industry: Problems of Adaptation in the Wartime Period and Prospects for Post-War Recovery

The aim of the article is to analyze the current state of the domestic tourism industry in the context of the Russian invasion of Ukraine, as well as to develop potential directions for eliminating the negative consequences for the tourism industry, speaking of its further recovery. The article examines the state of the tourism industry during the wartime, considers aspects of its adaptation to the conditions of martial law, and develops proposals for the post-war recovery. Since the onset of the large-scale military aggression, the tourism industry of Ukraine has undergone significant transformations, which have led to the practical halt of all types of tourism, especially at the initial stages of hostilities. However, a full assessment of the impact of military events on Ukrainian tourism becomes very difficult in view of the continuation of large-scale hostilities and the lack of accurate data. The study analyzes the amount of tourist tax and the structure of taxes to the State budget of Ukraine from the activities of tourism industry enterprises, the results of the analysis showed a significant drop in all indicators. An assessment of the impact of tourism development on the gross regional product (GRP) is carried out using correlation and regression analysis. Based on the results of modeling, a regression model of the dependence of GRP on tourist tax has been built, which confirms that the development of tourism in the region contributes to an increase in the gross regional product and has a significant multiplier effect. The features of recreation and work of tourist facilities in different regions of Ukraine are generalized and structured, and it is found that even with the existing restrictions, citizens continue to discover new places worth visiting in Ukraine. This can be attributed to the consideration that constant stress tires the body, and people need rest and recovery. A substantive characterization of the wartime factors of influence on the development of the tourism industry has been determined. It is determined that the recovery of the tourism industry will depend on the pace of restoration of the general and tourist infrastructure and the overall standard of living in the country, which will contribute to the rise of both inbound and outbound tourism. One of the main factors influencing the creation of a safe image of a tourist destination is the level of terrorist threat, in connection with which a set of measures to prevent terrorist threats has been formulated. The main program model for the development of tourism in post-war Ukraine is the public-private partnership (PPP), from the implementation of which the greatest return for the development of the tourism business is expected. In view of the above, the subject of prospective research should be the development of organizational and resource support for the PPP mechanism for the recovery of the tourism industry of Ukraine.

Keywords: tourism industry, military aggression, tourist tax, gross regional product, terrorist threat, recovery, public-private partnership.

Fig.: 5. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 14.

Bogdan Nataliia M. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Tourism and Hotel Industry, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: 148nika8@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8176-9721>

Researcher ID: F-6335-2019

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57220955476>

Osovets Oleksandr E. – Postgraduate Student of the Department of Tourism and Hotel Industry, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: alex.osovets.w@gmail.com

Segeda Iryna V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel Industry, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: Irina.segeda2006@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2364-4410>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1788539/iryna-segeda/>

Sokolenko Anna S. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel Industry, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: sokolenko1802@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9271-7118>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/F-6147-2019>

Вступ. Туристична галузь України до початку пандемії коронавірусу і повномасштабної війни вносила 2,3 % у валовий внутрішній продукт (ВВП) України й забезпечувала робочими місцями близько 375 тис. українців [1]. Однак точно підрахувати реальний внесок туристичної індустрії в якість життя й добробут населення неможливо, оскільки мультиплікативний ефект туризму стимулює розвиток суміжних галузей: виробництва сировини та матеріалів, машинобудування та меблів, товарів народного

вжитку, транспорту, торгівлі, закладів харчування, сфери розваг, фінансової та страхової сфер тощо. Завдяки цьому ефекту непрямий внесок туристичної індустрії у 2019 році становив близько 7 % ВВП і стимулював створення близько 7 млн робочих місць [1]. Звісно, підрахувати величину неофіційного сегмента туристського та готельного бізнесу дуже складно.

Окрім цього, складно переоцінити внесок туризму в фізичне та ментальне здоров'я українців.

У результаті повномасштабного вторгнення туристська індустрія зазнала найбільших втрат за останні 80 років. Незважаючи на це, протягом 2022 року фахівці туристської галузі намагалися пристосуватися до складних умов, а 2023 рік навіть продемонстрував деяке зростання порівняно з попереднім роком, отже, перед Україною по-стало завдання щодо пошуку та розроблення напрямів адаптації туристської індустрії у воєнний та відновлення у поствоєнний періоди. Це обумовило тему та мету цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою дослідження впливу військових дій та військового стану на економіку України та прикордонні держави займаються з початку повномасштабної війни міжнародні інституції: Всесвітня туристська організація (UNWTO) та Всесвітня Рада з подорожей і туризму (WTTC). Кожні півроку UNWTO випускає аналітичне дослідження про стан світового туристичного ринку «Барометр ЮНВТО» (Barometer UNWTO), де публікується докладний аналіз не лише впливу війни на розвиток туризму та світові туристичні потоки, але й висвітлюється питання зростання вартості туристичних послуг та туристичного продукту залежно від удорожчання енергоносіїв внаслідок санкційної політики Євросоюзу [2].

Проблематику відновлення туризму у воєнний та поствоєнний період започаткували такі науковці, як А. Войтенко [3], І. Журба [4], М. Колеснікова, С. Матюх [4], О. Моца [5], І. Несторишен [4], М. Плотнікова [3], Н. Серета [5], Є. Ходаківський [3], С. Шевчук [5], В. Якобчук [3] та ін.

А. Зарубіна, Е. Сіра та А. Демчук дослідили зміни у розвитку внутрішнього туризму у зв'язку із обмеженням військового стану, а також проаналізували закордонний досвід відновлення туристичної індустрії після військових конфліктів, зокрема Хорватії та Грузії [6].

Н. Барвінок також дослідила наслідки впливу війни на внутрішні та в'їзні туристичні потоки в Україні, розробила рекомендації щодо відновлення туризму, зокрема, йдеться про необхідність змін у державній політиці розвитку туризму в Україні та змін у підходах до її реалізації [7].

О. Бордун, В. Шевчук, В. Монастирський, О. Лучки дослідили туристичні збори за перші місяці війни, зробили попередню оцінку непрямих втрат туризму від війни та необхідних потреб на його, а також розробили пропозиції з відновлення туристичної індустрії України на короткострокову та довгострокову перспективу [8].

Європейські науковці, зокрема, Vasily Astrov, Mahdi Ghodsi, Richard Grieveson, також залучилися до попередніх оцінок та прогнозів щодо наслідків російської агресії на економіку України і, зокрема, на туристичну індустрію, та дійшли висновку про те, що наслідки війни будуть ще довго негативно впливати на відновлення економіки України [9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З оглядом на велику кількість досліджень стосовно стану туризму в умовах військових дій та наслідків війни в Україні, варто зазначити, що деякі питання щодо виявлення негативних факторів та оцінки їх впливу на туристичну індустрію, а також визначення потенційних

напрямів усунення негативних наслідків для туристичної індустрії та її відновлення, недостатньо розроблені та потребують поглиблених досліджень, що обумовлює тему цієї статті.

Метою статті є аналіз поточного стану вітчизняної туристичної індустрії в контексті російського вторгнення в Україну, а також розроблення потенційних напрямів усунення негативних наслідків для туристичної індустрії та її відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початку масштабного військового конфлікту туристична індустрія України зазнала істотних перетворень, які призвели до практичної зупинки всіх видів туризму на початкових етапах воєнних дій. У зв'язку з практичним припиненням функціонування туристської індустрії багато підприємств цієї галузі були змушені піти з ринку, що суттєво позначилося на економічних галузевих показниках.

З 2022 року, який став першим від післявоєнної ери Другої світової війни, Україна зіткнулася з відсутністю літнього курортного сезону. У зв'язку із загрозою обстрілів всі прибережні зони Чорного моря опинилися в зоні ризику, а узбережжя Азовського моря було майже повністю окуповане. Це призвело до того, що багаточисельні готелі, які були готові приймати гостей, не змогли функціонувати через небезпеку для туристів, чимало з них опинилися на окупованих територіях, зокрема, узбережжя Азовського моря та Арабатській стріліці і їх стан і цілісність залишаються невідомими.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, всі повітряні зв'язки, які були ключовим елементом для транспортування іноземних туристів, було припинено, що сприяло зміні планів туристів. Рух українців в межах країни та за кордон став можливим тільки залізничним та автомобільним транспортом. Після оголошення загальної мобілізації виїзд українців за кордон став доступним тільки для обмеженої їх кількості, і, як наслідок, більшість раніше запланованих внутрішніх і міжнародних турів було скасовано. Вочевидь, що відновлення нормального авіасполучення та повноцінне пересування туристів усіма видами транспорту не відновляться до повного припинення військових дій.

Військовий час створює нові суспільні та економічні запити та виклики, на які туристська індустрія вимушена оперативно реагувати, набуваючи нових суспільних функцій.

Повна оцінка впливу воєнних подій на український туризм стає вельми складною у зв'язку із продовженням масштабних воєнних дій та відсутністю точних даних. Однак наразі варто вказати на кілька ключових аспектів. Зокрема, протягом 2023 року кількість туристичних підприємств зменшилася на 36 % порівняно з попереднім роком. За даними Державного агентства з розвитку туризму України (ДАРТ), доходи від суб'єктів господарювання у сфері туризму в 2022 році зменшилися майже на 31 %, при цьому країна втратила всі прибутки від в'їзного туризму через військові дії. Найбільше податків у першому півріччі 2022 року сплатили готельні та санаторно-курортні підприємства – майже 461 млн грн [10].

Порівняльну характеристику надходжень податків від туристичної галузі в Україні за 2021 та 2022 роки надано на рис. 1.

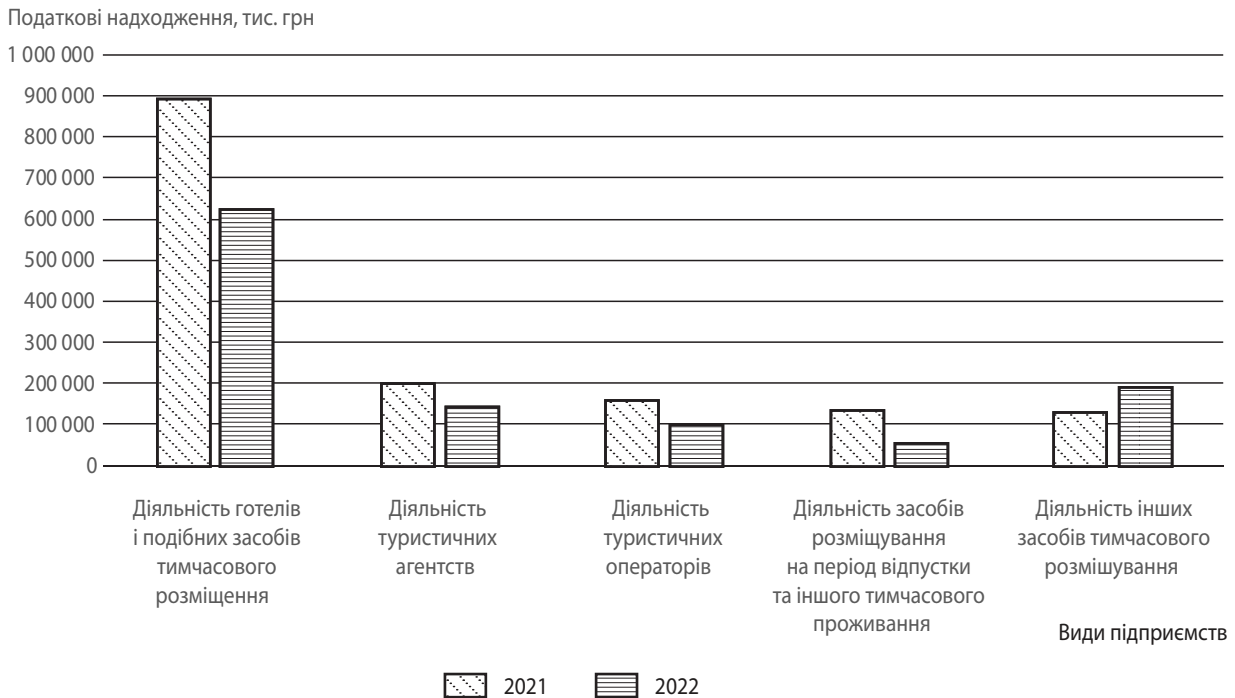

Рис. 1. Надходження податків в Державний бюджет України від підприємств туристичної галузі в Україні за 2021–2022 рр.

Джерело: розроблено авторами за [10]

Структуру податків в Державний бюджет України від діяльності підприємств туристської індустрії надано на рис. 2.

Значна частина надходжень до держбюджету за 2022 рік сплачена готелями та подібними засобами тимчасового розміщення та склала 898 млн грн, що на 30 % менше, ніж у 2021 році, до бюджету країни надійшов 1 млрд 288 млн грн. Зазначимо приріст сплаченого податку на 46 % від діяльності гуртожитків та пансіонатів, які розміщали людей, що були вимушені покинути свої домівки через військові дії. Податкові надходжень від діяльності дитячих таборів відпочинку, турбаз та кемпінгів зменшилася на 57 % і склала 141 млн грн податку у 2022 році проти 328 млн грн за 2021 року. Від діяльності туроператорів податки змен-

шилися на 35 %, всього сплачено у держбюджет у 2022 році 167 млн 858 тис. грн, а в 2021 році їх сума складала 259 млн 5 тис. грн. Доходи від діяльності туристичних агентств, які сплатили до держбюджету 2022 року 204 млн 795 тис. грн, продемонстрували зниження на 27 % порівняно з 2021 роком – 279 млн 265 тис. грн.

За 2022 рік сума туристичного збору склала 178 млн 948 тис. грн, що на 24 % менше порівняно з 2021 р., довоєнним роком, коли сума туристичного збору дорівнювала 235 млн 461 тис. грн [10] (рис. 3).

Зменшення доходів від туристичного збору у 2022 році відбулося в 14 областях України, перебували або до сьогодні перебувають в зоні бойових дій чи тимчасово окуповані. У Херсонській області сума туристичного збору

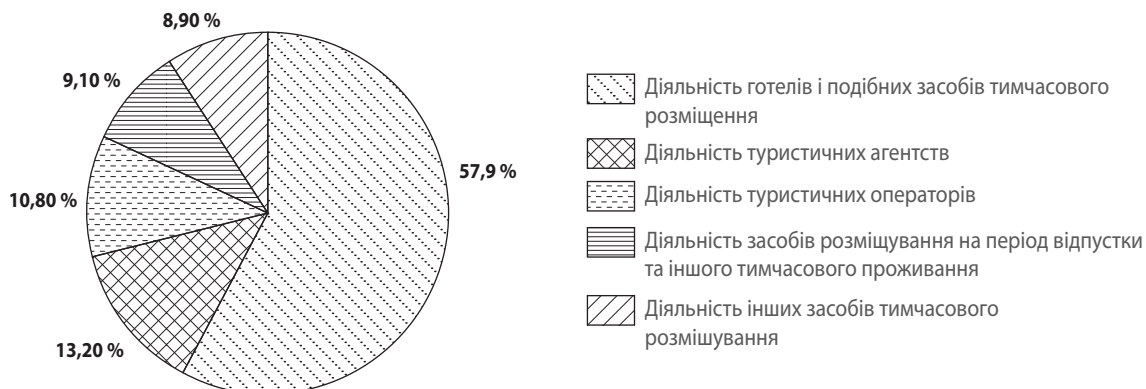

Рис. 2. Структура податків в Державний бюджет України від діяльності підприємств туристської індустрії

Джерело: розроблено авторами за [10]

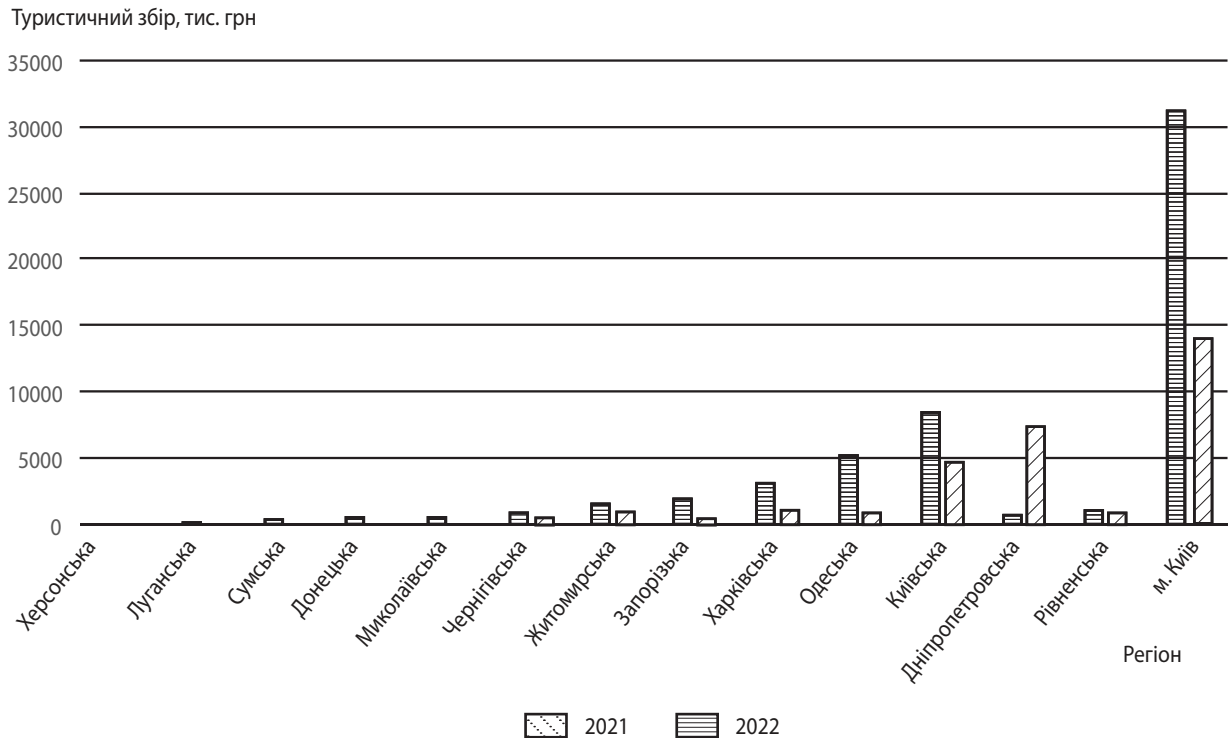

Рис. 3. Туристичний збір за 2021–2022 рр. в областях України, що перебували або перебувають в зоні бойових дій чи знаходяться у тимчасовій окупації

Джерело: розроблено авторами за [10]

скоротилася на 95 %, у Миколаївській області – на 90 %, у Донецькій області – на 83 %, у Луганській області – на 80 %, в Одеській області спад склав 80 %, у Запорізькій області – 78 %, у Харківській області – 61 %, у Сумській області – 58 %, у м. Києві – 54 %, в Чернігівській області – 53 %, в Київській області – 43 %, в Житомирській області – 24 %, у Дніпропетровській та Рівненській областях – 15 %. Отже, у всіх перелічених областях відбулося велике зниження туристичного збору, що і демонструє стан туристичної індустрії.

Станом на 2023 рік поки немає статичної інформації, але, за оцінками фахівців, спостерігається скорочення туристичного сектора приблизно на 30 % порівняно з довоєнними показниками – на 29 % знизилась надходження податків за перші місяці 2023 року. Крім того, кількість туристичних компаній на ринку туристичних послуг знизилась на 34 % [10].

Авторами зроблено припущення щодо впливу розвитку туризму на валовий регіональний продукт (ВРП). Для підтвердження цього припущення використано кореляційно-регресійний аналіз. Розрахунки проводилися в прикладному пакеті EXCEL на основі статистичних даних за 2021 рік, оскільки дані за 2022 рік вважаємо некоректними і неповними. Вихідні дані для моделювання надано в табл. 1.

За результатами моделювання отримано коефіцієнт кореляції $r = 0,8942$.

Побудовано рівняння залежності ВРП від туристичного збору на основі даних табл. 1 (рис. 4).

Отже, розвиток туризму в регіоні сприяє підвищенню валового регіонального продукту, що підтверджено

емпіричними дослідженнями, та має значний мультиплікативний ефект. З урахуванням цього, необхідно вишукувати шляхи та інструментарій відбудови туристичної індустрії на регіональному та національному рівнях.

Оцінка довгострокового впливу війни на туристичний потенціал країни ускладнюється тим, що світова спільнота буде асоціювати Україну з руйнуваннями та стражданнями, що стане викликом для переконання міжнародної громадськості в безпеці та надійності країни для туризму та інвестиційних проектів.

Зазначимо, що кожен регіон та область мають особливості туристичної діяльності на своїй території в період воєнного стану, здебільшого це пов'язано з певними обмеженнями, що діють для окремих регіонів, зокрема тих, які знаходять у найбільш небезпечних зонах (табл. 2).

Навіть за наявних обмежень, таких як обмеження на відвідування лісів чи прикордонних територій, громадяни продовжують відкривати нові місця в Україні. Це можна пояснити тим, що постійний стрес втомлює організм, і люди потребують відпочинку та відновлення.

Поступово відновлюється і виїзний туризм, зокрема жінки з дітьми подорожують популярними напрямками, виліт яких відбувається з Кишинєва (Молдова) та декількох міст Польщі (Варшава, Краків, Гданськ та інші).

Актуальним залишається також замовлення наземного обслуговування – громадяни, які перебувають в Європі, бронюють готелі та послуги українських туроператорів і самостійно дістаються до місця відпочинку.

З точки зору бізнесу цих замовлень достатньо лише для часткового покриття звичних обсягів подорожей, тому українські туроператори шукають нові шляхи розвитку

Матриця даних для визначення кореляції між ВРП регіону та туристичним збором для областей України, що перебували або перебувають в зоні бойових дій чи знаходяться у тимчасовій окупації

Область	Туристичний збір, тис. грн (x)	ВРП регіону, тис. грн (y)
Херсонська	314	88182
Луганська	418	52135
Сумська	586	105254
Донецька	686	283326
Миколаївська	789	124162
Чернігівська	1061	113474
Житомирська	1709	113 919
Запорізька	1971	228906
Харківська	3372	319796
Одеська	5372	271669
Київська	8727	251519
Дніпропетровська	995	582363
Рівненська	1256	88859
м. Київ	31474	1276376

Джерело: розраховано авторами за [10; 11]

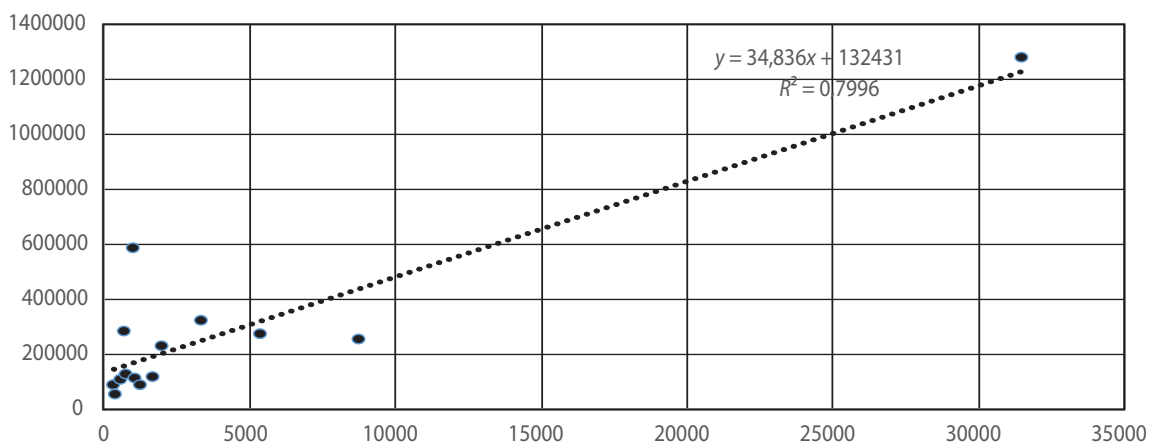

Рис. 4. Регресійна модель залежності ВРП від туристичного збору

Джерело: розроблено авторами

Особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у різних областях України

Область	Особливості
1	2
Вінницька область, Дніпропетровська область	Заборонено відвідування лісів, дозволена туристична діяльність біля водойм, крім тих місць, які знаходяться неподалік об'єктів інфраструктури
Житомирська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, що розташовані за 20 км від кордону з Білоруссю. Дозволено працювати тим закладам культури, які мають обладнані укриття
Закарпатська область	Дозволено відвідувати ліси, за виключенням частини Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного парку, заборонені польоти на одномоторних літаках
Волинська, Запорізька області, Київ, Київська, Полтавська, Черкаська, Харківська, Херсонська області	Заборонено відвідування зелених зон та лісів, які розташовані поза межами житлових масивів, дозволено відпочинок біля водойм, перелік який визначений військовою адміністрацією

Закінчення табл. 2

1	2
Львівська область, Хмельницька область	Дозволено відвідувати ліси з певними обмеженнями. Туристичні об'єкти працюють у звичному режимі
Миколаївська область	Дозволено відвідувати визначені військовою адміністрацією лісові урочища з деякими обмеженнями
Одеська область	Заборонено відвідування зелених зон та лісів, які розташовані поза межами житлових масивів, заборонено купатися на пляжах Чорного моря
Рівненська область	Дозволено відвідувати ліси, збирати гриби та ягоди, крім територій, які знаходяться в північній частині
Тернопільська область	Дозволено відвідувати ліси, однак заборонено розпалювати багаття. Всі туристичні об'єкти працюють у звичному режимі
Чернівецька область	Дозволено відвідувати ліси. Туристичні об'єкти працюють у звичному режимі

Джерело: узагальнено авторами за [10; 12; 13]

і вивчають можливості європейського ринку, розширюючи свою діяльність у Молдові та Казахстані, а недавно розпочавши роботу на території Естонії, Латвії та Литви.

Проте варто зазначити, що запуск бізнесу в Європейському Союзі – це довготривалий та складний процес. Так, підготовка до початку роботи в країнах Балтії зайняла більше року. Це свідчить про те, що шлях для українського бізнесу в ЄС на сьогодні поки не є простим.

З іншого боку, ринок туризму стрімко відновлюється і навіть в деяких випадках не встигає задовольнити попит на поїздки. Окремі факти вказують на те, що в Європі існує значний попит на туристичні послуги, що сприяє виходу нових гравців на туристичний ринок.

Туристичні компанії змогли втриматись і на міжнародних ринках. Галузь зберігає привабливість для інвесторів і є пріоритетним напрямом для держави. Складні умови викликали потребу в трансформації роботи операторів — акцент роблять на турах в безпечні місця України, а також на міжнародних поїздках з використанням аеропортів сусідніх країн [14].

У ЗМІ сьогодні можна зустріти доволі оптимістичні прогнози щодо розвитку туристичної індустрії після завершення війни. Це обумовлено багатим туристичним потенціалом України, і світ зараз проявляє зацікавленість у відкритті нашої чудової країни.

Вплив воєнних конфліктів на сферу туризму може мати значні наслідки, включаючи значне зменшення кількості туристів, втрату доходів і робочих місць у постраждалих регіонах, а також економічні труднощі для місцевих підприємств.

Крім того, війна завдає серйозної шкоди туристичній інфраструктурі, включаючи дороги, транспортні мережі й інші засоби пересування, а також ускладнює доступ туристів до певних регіонів протягом їхньої подорожі. Належність до інфраструктури включає також пам'ятки архітектури, культурні та природні ресурси.

Фактори впливу війни на розвиток індустрії туризму систематизовано та надано в табл. 3.

Отже, усі фактори, що розглянуті в табл. 3, спричиняють занепад туризму як у постраждалих регіонах Укра-

Таблиця 3

Змістова характеристика факторів впливу війни на розвиток індустрії туризму

Група факторів впливу	Змістова характеристика
1	1
Безпека туристів	Туристи серйозно турбуються про свою безпеку у регіоні через тривалий конфлікт, який змусив багато країн видавати офіційні попередження для своїх громадян щодо подорожей до постраждалих регіонів. Вирішення саме питань безпеки матиме вирішальне значення для відновлення та подальшого розвитку туристичної індустрії в регіоні та країні
Туристична інфраструктура та туристичні пам'ятки	Війна призводить до пошкодження або навіть повного знищення численних туристичних пам'яток, включаючи історичні монументи, об'єкти культурної спадщини та природні заповідники, що призводить до зменшення привабливості регіонів України для туристів. Відновлення інфраструктури та пам'яток є критично важливим завданням для відновлення та подальшого розвитку туристичної галузі у всіх регіонах країни
Економічні фактори	Економічні умови у регіоні, включаючи високий рівень безробіття та низький рівень доходів, ускладнюють можливості місцевих підприємств інвестувати в туристичну індустрію та надавати високоякісні послуги туристам
Політичні фактори	Нестабільність політичної ситуації в країні та регіоні є ще одним фактором, який стримує туристів відвідати певні місця, оскільки туристи переймаються за свою безпеку та стабільність у місцях туризму та рекреації

1	1
Забезпечення якості туристичного продукту та туристичних послуг	Зниження стандартів якості є ще однією найважливішою причиною, що сприяє зменшенню обсягів туризму в Україні сьогодні. Більшість підприємств туристичної індустрії, зокрема, готелі та інші туристичних підприємств змушені були призупинити або зовсім припинити свою діяльність або скоротити її обсяги внаслідок величезного зниження попиту. Це призвело до зниження якості наданих послуг, що ще більше стримує туристів від відвідування регіонів та країни загалом. Підвищення якості туристичного продукту та туристичних послуг є вирішальною умовою для повернення більшого числа відвідувачів до регіонів та країни
Промування туристичного продукту та туристичних послуг	В Україні зараз відсутня єдина політика щодо ефективного просування та промоційних заходів певних туристичних об'єктів, регіонів та України як туристичного напрямку та туристичного бренду, що призводить до зменшення потоку туристів, особливо іноземних
Сезонні фактори (циклічні)	Сезонність туристичної індустрії є проявом циклічного розвитку; це означає, що більшість туристів віддають перевагу відпочинку влітку, вона також сприяла зменшенню кількості відвідувачів через військовий конфлікт, який ускладнив можливості туристів відвідувати популярні курорти та інші туристичні об'єкти в пік сезонного попиту

Джерело: розроблено авторами

їни, так і в цілому по країні. Усунення цих проблем матиме вирішальне значення для відновлення та подальшого зростання туристичної галузі як регіональному розрізі, так і в цілому по країні.

Зважаючи на зазначене вище, необхідно усвідомлювати, що відновлення туристичної індустрії буде залежати від темпів відновлення загальної та туристичної інфраструктури та загального рівня життя в країні, що сприятиме піднесенню як в'їзного, так і виїзного туризму.

Військові дії в Україні є безпрецедентними у сучасній історії, тому неможливо провести конкретну аналогію із подібною ситуацією та оцінити можливий вплив на туристичний сектор. Можна згадати досвід Хорватії, яка після війни стала дуже популярною локацією для туристів, але варто пам'ятати, що бойові дії там не були настільки руйнівними та довгими порівняно із бойовими діями в Україні.

Одним із ключових факторів відновлення буде здатність післявоєнної України розробити та впровадити масштабну промоційну кампанію на міжнародному туристичному ринку щодо просування туристичного бренду України, що має змінити перцепцію нашої країни зі зворушливого полотна бойових дій на безпечне та захоплююче місце для подорожей туристів з усього світу. Така ініціатива визначатиме успіх не лише в туристичному секторі, але й у загальній реабілітації образу країни.

Варто зазначити, що туризм є важливим компонентом відновлення економіки та соціальної сфери країни, тому програми відновлення України та її окремих галузевих комплексів, одним з яких є туристична індустрія, мають спрямовуватися на створення сприятливих умов для їх розвитку. Зокрема, що стосується туристичної індустрії, першим завданням є відновлення туристичної інфраструктури, зокрема, туристичних маршрутів, туристичних пам'яток, готелів, музеїв та інших об'єктів.

Що стосується відновлення готельного господарства, то доцільно було б розпочати діалог з міжнародними готельними мережами на поточному етапі та запропонувати їм розглянути можливість розширення їх присутності в Україні та залучення наших готелів до крупних мереж. Партнерство з міжнародними готельними ланцюгами може стати ключовим фактором у залученні інвестицій у туристичний сектор України та у готельний бізнес зокрема та дозволить підвищити його конкурентоспроможність на міжнародному туристичному ринку. Якщо ініціювати процес партнерства сьогодні, це дозволить належним чином спланувати цю діяльність та підготуватися до завершення конфлікту та підвищення інтересу до України.

Вагомий аспект визначення туристичної привабливості окремих територій полягає у позитивному сприйнятті їх туристами, яке формується в результаті рейтингування та тематичних досліджень міжнародних та галузевих організацій та установ, що активно використовується сьогодні.

Одним із головних факторів, що впливає на створення безпечної іміджу туристичного напрямку, є рівень терористичної загрози, і, на жаль, цей фактор сьогодні в Україні несе негативну акомодацию та робить поки що нашу країну небезпечною, що значно впливає на привабливість України для туристів. З іншого боку, досвід подолання наслідків терористичних актів може стати корисним при формуванні привабливості туристичних напрямків та може слугувати засадою для розбудови безпечного середовища в Україні та країнах-партнерах (рис. 5).

В межах відновлення нормальної роботи туристичної галузі рекомендується приділяти особливу увагу відновленню туристичних маршрутів у тих регіонах, які зазнали найменшої шкоди в ході військового конфлікту, що може стати потужним резервом і основою для залучення іноземних туристів. Під час війни відбулися значні перетворення у туристичній сфері, змінилися види та типи туризму, що популярні на сьогодні, з'явилися нові туристичні напрями.

Необхідно зазначити, що на всіх рівнях функціонування туристичного бізнесу в період відновлення потрібна підтримка Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) та інших організацій, що діють у сфері туризму, і успішність відновлення туризму залежатиме від їх ефективної роботи.

Основними напрямками розвитку туристичної індустрії України в період відновлення мають стати:

- гармонізація українського законодавства із законодавством Європейського Союзу;
- сприяння просуванню України як туристичного бренду та підвищення престижу України як туристичного

Рис. 5. Комплекс заходів для запобігання терористичним актам в Україні

Джерело: розроблено авторами

тичного напрямку на міжнародному туристичному ринку;

- підтримка поствоєнного відновлення та розвитку туристичної індустрії, формування нових екскурсійних маршрутів, туристичних та екскурсійних продуктів на місцевому, регіональному та державному рівнях, розвиток інвестування, зокрема, шляхом створення приватно-державного партнерства в туризмі;
- підвищення ефективності міжнародного співробітництва в галузі туризму на європейському та світовому рівнях;
- підвищення рівня якості туристичного продукту та туристичних послуг, введення системи постійного моніторингу якості в практику роботи підприємств туристичної індустрії;
- підвищення рівня кваліфікації працівників туристичної галузі та удосконалення системи мотивації та стимулювання в туризмі.

Основною програмною моделлю розвитку туризму в поствоєнній Україні пропонується Державно-приватне партнерство (ДПП), від реалізації якого очікується найбільша віддача для розвитку туристичного бізнесу. За досвідом деяких країн, які пережили воєнні конфлікти та інші руйнівні потрясіння, модель ДПП дає можливості для піднесення галузей, що були майже зруйновані. Співпраця між урядовими установами, приватними підприємствами та місцевими громадами може надати саме ту підтримку відновлення, якої індустрія туризму потребує, оскільки це дієвий механізм для залучення інвестицій, у тому числі, іноземних.

Через ДПП державні установи мають можливість фінансування та ресурсного забезпечення підтримки відновлення пошкодженої інфраструктури, а приватні підприємства можуть інвестувати в розробку та виведення на ринок нових туристичних продуктів і послуг. Розроблення організаційного та ресурсного забезпечення механізму ДПП має стати предметом перспективних досліджень. Крім цього, завдання просування регіональних туристичних продуктів і туристичних брендів можуть взяти на себе місцеві органи влади та місцеві громади.

Висновки. З початку масштабного військового конфлікту туристична індустрія України зазнала істотних перетворень, які призвели до практичної зупинки всіх видів туризму на початкових етапах воєнних дій. Однак повна

оцінка впливу воєнних подій на український туризм стає вельми складною у зв'язку із продовженням масштабних воєнних дій та відсутністю точних даних.

В дослідженні проаналізовано суму туристичного збору та проаналізовано структуру податків у Державний бюджет України від діяльності підприємств туристської індустрії, результати аналізу продемонстрували значне падіння за всіма показниками.

Авторами зроблено припущення щодо впливу розвитку туризму на валовий регіональний продукт (ВРП), для підтвердження цього припущення використано кореляційно-регресійний аналіз. За результатами моделювання побудовано регресійну модель залежності ВРП від туристичного збору, що підтверджує, що розвиток туризму в регіоні сприяє підвищенню валового регіонального продукту та має значний мультиплікативний ефект.

У роботі узагальнено та структуровано особливості відпочинку та роботи туристичних об'єктів у різних областях України, та встановлено, що навіть за наявних обмежень громадяни продовжують відкривати нові місця в Україні. Це можна пояснити тим, що постійний стрес втямає організм, і люди потребують відпочинку та відновлення.

У статті визначено змістовну характеристику факторів впливу війни на розвиток індустрії туризму. Встановлено, що відновлення туристичної індустрії буде залежати від темпів відновлення загальної та туристичної інфраструктури та загального рівня життя в країні, що сприятиме піднесенню як в'їзного, так і виїзного туризму.

Одним із головних факторів, що впливає на створення безпечного іміджу туристичного напрямку, є рівень терористичної загрози, у зв'язку з чим сформульовано комплекс заходів для запобігання терористичній загрози.

Основною програмною моделлю розвитку туризму в поствоєнній Україні пропонується Державно-приватне партнерство (ДПП), від реалізації якого очікується найбільша віддача для розвитку туристичного бізнесу.

З оглядом на зазначене вище, розроблення організаційного та ресурсного забезпечення механізму ДПП має стати предметом перспективних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ukraïner. URL: <https://www.ukraïner.net/turyzm-vidnovlennia/>

2. International tourism consolidates strong recovery amidst growing challenges (2022). URL: <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>
3. Плотнікова М. Ф., Якобчук В. П., Ходаківський Є. І., Войтенко О. Б., Колеснікова М. С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 3. С. 102–112.
DOI: 10.32702/2306-6814.2022.3.102
4. Журба І., Несторишен І., Матюх С. Реалізація державної туристичної політики у контексті регіонального розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. С. 51–61.
DOI: 10.31891/2307-5740-2022-308-4-9
5. Моца О. О., Шевчук С. М., Серєда Н. М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 41.
DOI: 10.32782/2524-0072/2022-41-31
6. Зарубіна А., Сіра Е., Демчук Л. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41.
DOI: 10.32782/2524-0072/2022-41-14
7. Барвінок Н. В. Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18 (2). С. 206–217. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12643>
8. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., Лучка О. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України і умових війни. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2022. Вип. 62.
DOI: 10.30970/ves.2022.62.0.621
9. Astrov V., Ghodsi M., Grieveson R. and other. Russia's Invasion of Ukraine: Assessment of the Humanitarian, Economic and Financial Impact in the Short and Medium Term. 2022. URL: <https://wiiw.ac.at/russia-s-invasion-of-ukraine-assessment-of-the-humanitarian-economic-and-financial-impact-in-the-short-and-medium-term-dlp-6132.pdf>
10. Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ). URL: <https://www.tourism.gov.ua>
11. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
12. Подорожі під час війни: де дозволено відпочивати та як безпечно організувати мандрівку. URL: <https://lifepravda.com.ua/travel/2022/06/20/249177/>
13. Кириченко С. Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/>
14. Аналіз ринку тuroператорів України. URL: <https://blog.youcontrol.market/analiz-rinku-turoperatoriv-ukrayini/#:~:text=Станом%20на%202023%20рiк%2C%20спостереження,туристичних%20послуг%20знизилась%20на%2034%25>
- на%202023%20рiк%2C%20спостереження,туристичних%20послуг%20знизилась%20на%2034%25
- Astrov, V. et al. "Russia's Invasion of Ukraine: Assessment of the Humanitarian, Economic and Financial Impact in the Short and Medium Term". 2022. <https://wiiw.ac.at/russia-s-invasion-of-ukraine-assessment-of-the-humanitarian-economic-and-financial-impact-in-the-short-and-medium-term-dlp-6132.pdf>
- Barvinok, N. V. "Perspektyvy rozvytku voiennoho turyzmu na terytorii Ukrainy pislia zakinchennia rosiisko-ukrainskoi viiny" [Prospects for the Development of Military Tourism on the Territory of Ukraine after the End of the Russian-Ukrainian War]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*. 2022. <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12643>
- Bordun, O. et al. "Vtraty ta napriamy poriatunku turystychnoho biznesu Ukrainy i umovakh viiny" [Losses and Ways to Save the Tourist Business of Ukraine and War Conditions]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya ekonomichna*, no. 62 (2022).
DOI: 10.30970/ves.2022.62.0.621
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <https://www.ukrstat.gov.ua>
- Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu Ukrainy (DART). <https://www.tourism.gov.ua>
- "International tourism consolidates strong recovery amidst growing challenges (2022)". <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>
- Kyrychenko, S. "Podorozhi ta viina: yakoiu bude turindutriia pislia peremohy" [Travel and War: What the Tourism Industry Will Look Like after Victory]. <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/>
- Motsa, O. O., Shevchuk, S. M., and Sereda, N. M. "Perspektyvy pislivoiennoho vidnovlennia sfery turyzmu v Ukraini" [Prospects of the Post-war Restoration of Tourism in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 41 (2022).
DOI: 10.32782/2524-0072/2022-41-31
- "Podorozhi pid chas viiny: de dozvoleno vidpochyvaty ta yak bezpechno orhanizuvaty mandrivku" [Travel During Wartime: Where to Rest and How to Organize a Safe Trip]. <https://lifepravda.com.ua/travel/2022/06/20/249177/>
- Plotnikova, M. F. et al. "Derzhavna polityka realizatsii turystychnoho potentsialu Ukrainy" [State Policy of Realization of Tourism Potential of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 3 (2022): 102-112.
DOI: 10.32702/2306-6814.2022.3.102
- "Ukrainer". DOI: 10.32782/2524-0072/2022-41-14
- Zhurba, I., Nestoryshen, I., and Matiukh, S. "Realizatsiia derzhavnoi turystychnoi polityky u konteksti rehionalnoho rozvytku" [Implementation of State Tourism Policy in the Context of Regional Development]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 4 (2022): 51-61.
DOI: 10.31891/2307-5740-2022-308-4-9

REFERENCES

"Analiz rynku turoperatoriv Ukrainy" [Market Analysis of Tour Operators of Ukraine]. <https://blog.youcontrol.market/analiz-rinku-turoperatoriv-ukrayini/#:~:text=Станом%20на%202023%20рiк%2C%20спостереження,туристичних%20послуг%20знизилась%20на%2034%25>

Стаття надійшла до редакції 07.02.2024 р.
Статтю прийнято до публікації 22.02.2024 р.